

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Martini Bonacinæ Vtrivsqve Signatvræ Referendarii
Compendium Omnium Operum de Theologia Morali,
omnibusque conscientiæ nodis**

Bonacina, Martino

Coloniæ Agrippinæ

L.

urn:nbn:de:hbz:466:1-41152

veritas, vel ut sunt effecta Dei. Nam ita iuravit Moyses Deut 3. & 4. Resp. etiam licere jurare per creaturas, ut res creatae, iuramento execratorio, tunc enim Deo creatura offertur, qui vocatur in testem, ut in ea iudicium exerceat, si falso juretur. Busæus.

Quæres : An iuramenta coacta etiam ex metu cadentia in virum constantem, sint obligatoria. Resp. esse, si non desint tres conditiones obligatoriae, de quibus *in c. verum* & *in cap. si verò. de iurejurand* quia est illa communis sententia. 3. Quia fieret Deo irreverentia, si non impleretur huiusmodi iuramenta, cum sint Deo teste facta, & sint de materia licita. Busæus.

Quæres : An ratione circumstantiarum perjurium possit fieri veniale peccatum, vel ratione levitatis materiae, vel coactionis, vel ignorantiae, vel inadvertentiae, vel joci, seu intentionis non jurandi. Resp. 1. de levitate materiae in assertorio iuramento perjurium, juxta communem sententiam semper esse mortale, in promissorio vero esse veniale, ut Syl. Sot. Nav. Resp. 2. de coactione, secundum Panorm. & Gloss. perjuria coacta esse venialia. S. Thom. & alii tamen communiter volunt esse mortalia, & ratio est, quia coactio non facit involuntarium perjurium. Resp. 3. De ignorantia, si sit crassa, vel affectata, non excusare à mortali, si verò sit invincibilis & improbabilis, excusari à mortali, & secundum Syl. etiam à veniali, si debita diligentia sit adhibita. Addit tamen, si quis de re, de qua dubitet, juret, tamquam de re certa, committere peccatum mortale. Resp. 4. De inadvertentia, ea excusari à mortali, quando lingua præcurrit mentem. Resp. 5. De joco, à mortali peccato, de communi sententia non excusare. Quod videtur tantum esse verum de perjuriis per Deum, & creaturas factis, non autem de perjuriis per falsos Deos. Hæc Busæus.

L.

*Ligatum.*Vide v. *Hæres, Substitutio, Testamentum.**Lex. Legislator.*Vide v. *Privilegium.*

1. Lex est regula quædam, seu ordinatio rationis promulgata (per scripturam aut vocem, ad bonum commune ab eo, qui curam habet communitatis, seu ab eo qui potestatem habet obligandi. Lex principaliter respicit bonum commune, secundario vero privatum, differtq; à præcepto, quod præceptum imponi possit personæ particulari, lex vero communitati imponi solet. *tom. 2. de Legibus in genere & in particulari, diss. 1. quest. 1. punct. 1. n. 1. 2. & 3.*

2. Ad condendam legem humanam necessaria sunt hæc conditiones; ut sit iusta; ut promulgetur; ut feratur à legitimo Superiore, habente publicam potestatem, & ob commune bonum immediatè, vel mediatè; ut non sit inutilis communitati, alioqui non obligat, nisi postea fiat utilis. *ibid. num. 3 & seq.*

3. Subditus cui certo constat legem esse magis noxiam quam utilem, præciso scandalo, non tenetur eam servare. *ibid. num. 11.*

4. Lex dividi potest in quatuor membra, videlicet in legem æternam divinam, humanam & naturalem. *ib. p. 2. nu. 1.* Lex æterna est ipsa mens divina quæ ab æterno omnia ordinavit. *ibid. num. 2.*

5. Lex divina est illa quæ vim habet, quatenus à Deo proficiscitur, ut est lex Mosaica & Evangelica. Rursus lex divina subdividitur in divinam naturalem, & divinam positivam. Divina naturalis est illa, qua præcipitur idem quod præcipitur à lege naturali, ut sunt ea quæ in præceptis Decalogi continentur. Divina positiva est illa, qua præcipitur aliquid quod lege naturali non est sancitum, ut est præceptum confessionis ante sumptionem Eucharistiæ. *ib. n. 3. & 4.*

6. Lex humana est illa quæ fertur auctoritate humana, dependenter tamen à Deo, sive feratur potestate sæculari, ut à Rege, vel Imperatore, sive Ecclesiastica potestate, ut à Papa, Concilio, &c. *ibid. n. 5 & 6.*

7. Lex naturalis est ipsamet convenientia, seu inconvenientia rei cum recta ratione. Alia est per se nota & indemonstrabilis; alia quæ non est ita clara & per se nota, potestque aliquis excusari ab illius transgressione ob invincibilem ignorantiam. Lex naturalis non potest mutari, nisi mutentur circumstantiæ & materia. *ibid. n. 7 & seq.*

8. Lex naturalis rursus dividitur in naturalem gentium, quam omnes homines naturali ratione ducti constituunt; &

& civilem, quæ simpliciter auctoritate hominum discernitur
ibid. num. 13. & seq.

A quo lex possit ferri, & quæ conditiones requirantur.

9. Lex ferri potest & debet ab habente publicam potestatem, jurisdictionem & vim cogendi. *ibid. parit. 3. n. 1.*
10. Pater potest quidem præcepta filiis imponere potestatem dominativam, seu æconomicam, non vero potestatem jurisdictionis. Item iudices ordinarii possunt quidem præcepta juxta metas & terminos suæ jurisdictionis ferre in materia sibi subjecta, non tamen possunt leges propriè acceptas condere, nisi sint primates in tali ordine, & primaria fulgeant potestate. *ibid. n. 2. & seq.*
11. Leges Ecclesiasticæ, potestate à Christo accepta immediate, ferri possunt à Summo Pontifice in toto orbe; & civiles in territorio subdito. *ibid. n. 5.*
12. Populus revocare nequit potestatem condendi leges Imperatoribus concessam, alioquin sequeretur perturbatio in Republica *ibid. n. 6.*
13. Reges possunt pro suo regno leges ferre, aliique Principes, Duces, &c. Supremi, qui Superiorem in jurisdictione temporali non agnoscunt. Præterea, Regina, quæ est regni domina, etiam contracto matrimonio, nisi vices suas marito committat. Communitates quoque perfectæ, seu Republicæ quæ per seipsas gubernantur, qualis est Veneta, Genuens, Leodiensis, &c. civitates quæ in se retinent potestatem aliquam supremæ Republicæ, possunt leges ferre pro territorio ipsis subiecto. Item Legati Summi Pontificis, seu Nuntii Apostolici in sua provincia: Legati Principum quoque possunt facultatem ferendi leges alteri delegare: & Concilia generalia, si fiant auctoritate Summi Pontificis: Generalesque religionum à Summo Pontifice approbatarum possunt leges & statuta facere. Reliqui vero Prælati possunt tantum ea præcipere, quæ ad observantiam regulæ sunt accommodata; hinc fit ut subditi non teneantur obedientiam præstare Prælato dispensanti in regula sine causa, aut præcipienti transitum ad arctiorem regulam, aut viris religiosi clausuram perpetuam. *ibid. num. 7. & seq.*
14. Similiter possunt Episcopi, Patriarchæ & Archiepiscopi in suis diocæsiibus leges Ecclesiasticas condere; modo

tamen

tamen non ferant in rebus gravioribus, aut contra jus commune. Cardinales quoque possunt in loco, seu Ecclesia sui tituli ferre leges obligantes suum territorium. Idem dic de Abbatibus exemptis, aliisque similibus Prælati respectu suorum territoriorum, nisi aliunde constet hoc ipsis veniunt esse, & modo non sint contra jus commune. *Ibid. num. 21. & seq.*

15. Capitulum quoque Ecclesiæ Cathedralis potest mortuo Episcopo, leges & statuta facere, duratura, donec revocentur ab Episcopo successore; secus dicendum de Capitulis aliarum Ecclesiarum, Collegiorum, & similibus: his enim non competit jus ferendi leges propriè acceptas, nisi id à legitimo Superiore obtinuerint. *Ibid. num. 29. & 31.*

16. Omnes quibus potestas condendi leges competit per jurisdictionem delegatam, possunt leges condere; unde infer Senatuum Mediolanensem posse leges & statuta facere. *Ibid. n. 32. & 33.*

17. Non est probabile Summum Pontificem delegare posse alicui facultatem ferendi leges in totam Ecclesiam independentem ab approbatione speciali ipsius Summi Pontificis. *Ibid. n. 34.*

18. Nulla apparet ratio implicantiæ, cur potestas ferendi leges feminis à Summo Pontifice delegari non possit. *Ibid. n. 35.*

19. Non constat sanctis Patribus datam fuisse facultatem ferendarum legum, neque illorum sententiæ vim legis habent per se; sicut neque decreta particularium Episcoporum vel Conciliorum, nisi à Summo Pontifice approbentur, vel jam fuerint approbata. *Ibid. num. 36. & seq.*

20. Promulgatio, seu publicatio est conditio necessaria ad legis obligationem inducendam, ut diximus paulò ante, cum egimus de conditionibus requisitis ad legem condendam. Nomine autem *publicationis*, non solum intelligitur ea, quæ fit voce præconis, sed etiam ea, quæ fit affigendo legem in loco publico: quamquam Deus efficere potest, ut leges obligent per solam voluntatem Superioris exterius sufficienter expressam. Ad legis obligationem non requiritur ut singulis intimetur, sed sufficit ut publicè promulgetur: & qui interfuerunt dum lex a Rege vel Principe condebat, non tenentur eam servare ante ipsius publicationem. Similiter interpretatio legis facta auctoritative non habet vim legis ante promulgationem. Epistolæ quoque Pontificiæ non habent vim legis ante publicationem; sicut neque lex revocatoria alterius legis

antiquæ. Item regulæ Cancellariæ publicationem requirentes, ante publicationem non sunt propriæ leges. *ib. punct. 4. n. 6. & seq.*

21. Petes, ubi, & quæ promulgatio legis faciendæ sit, ut lex obligare incipiat? Respondetur legem sufficienter promulgatam in loco competente & consueto, & acceptatam statim obligare omnes subditos, nisi aliter in lege exprimitur: peccaretque subditus Summo Pontifici non obediendo legi quam sciret promulgatam revelatione tantum divina, vel miraculose in loco debito. *Ibid. num. 15. 17. 18. & 19.*

22. Non valet contractus celebratus ab eo qui ignorat promulgatam esse legem rescissoriam illius contractus: hinc invalida est donatio, facta à novitio ante duos menses professionis; excedensque taxam à lege constitutam in vendendo merces, tenetur excessum restituere, quamvis talis taxæ promulgationem ignoraverit. *Ibid. n. 20. & seq.*

23. Ad legem humanam condendam requiritur præerit lapsus termini à legislatore præscripti; debetque lex usu esse recepta & acceptata: tunc autem lex non censetur usu recepta, quando populus vel major pars prosequitur facere quod ante legis promulgationem præstare consueverat: quod si lex acceptetur tantum quoad unam partem, & non quoad totum, obligat solum quoad eam partem quæ acceptatur, non quoad aliam; sicut & lex acceptata in una provincia, & non in alia, obligat ubi est acceptata. *Ibid. num. 25. 27. 30. & 32.*

24. Petes, utrum quando lex acceptata est à majori parte communitatis, minor pars peccet legem non observando? Respond. peccare, & pœnam legis incurere, nisi fortè per inevitabilem ignorantiam excusetur. Unde excusatur à peccato, qui scit legem Pontificiam latam esse, & non observat eam, si sciat suam communitatem ob ignorantiam eam non observare: validumq; est matrimonium celebratum sine Parocho, & testibus, ubi non est acceptatum Tridentinum, quamvis sciant ipsius decreta. Quando dubitatur an lex promulgata acceptata fuerit, præsumitur acceptata. *ib. n. 34. & seq. & n. 44.*

25. Lex quæ non fuit acceptata ab aliqua communitate, potest in posterum acceptari; & consequenter obligationem parere: lex verò quæ semel fuit revocata, non obligat nisi iterum feratur à legislatore, quia per revocationem fuit extincta. *Ibid. num. 37. & 38.*

26. Possunt subditi iusta de causa supplicationem legisla-

tori porrigere, & interim legem non servare; præsumiturque legislator regulariter legem revocare, si taceat & supplicationi non respondeat. Et ut lex usu non recepta non obliget, sufficit tacitus Principis consensus: lex tamen non censetur sublata ex eo quod legis casus per multos annos non accidit; *Ibid. num. 41. & seq.*

27. Ad substantiam & rationem legis non requiritur scriptura tamquam conditio necessaria; quando tamen hoc alibi usu receptum est, scriptura est de substantia legis. *Ibid. n. 49 & 50.*

De materia & subjecto legum.

28. Materia legis est illa, circa quam versatur lex, seu quæ præcipitur, vel prohibetur à lege; ut sunt actiones humanæ, actus quarumcumque virtutum; (non omnes simpliciter & collectivè) actiones ex se indifferentes; & actus interni qui à qua ratione, videlicet quatenus spectant ad complementum actus externi, possunt esse materia legum humanarum; ut patet in Ecclesia, quæ præcipiendo recitationem divini officii, simul etiam præcipit attentionem, quæ est actus internus; & dum præcipit confessionem annuam, simul etiam præcipit confessionem peccatorum mortalium inter-norum. Superior quoque potest aliquando in voto purè interno dispensare, modo illi manifestetur; imò multi volunt posse, etiam si non manifestetur. Similiter potest interna voluntas efficax furandi prohiberi sub censuris, licet huiusmodi voluntas sit conjuncta cum actu externo *Ibid. punct. 5. num. 1. & seq. Item num. 9. & seq.*

29. Petes, quinam legum obligatione afficiantur, seu quod sit subjectum legum? Resp. subjectum legis esse hominem subditum, capace[m] rationis juxta tenorem legis. Unde collige infideles Catechumenos non affici legibus Ecclesiasticis neque pueros rationis usu carentes, nisi ad rationis usum pervenerint; quod si dubitetur in illis de sufficienti usu rationis, non possunt vesci lacticiis & carnibus in die jejunii. *Ibid. punct. 6. n. 1. & seq. Item n. 8 & 9.*

30. Amentes, dormientes, invincibiliter ignorantes & absentes tempore promulgationis, tenentur legibus, licet excusentur, qui tempore amentis carnes amentibus porrigunt; vel qui porrigunt etiam infidelibus in die jejunii,

III. cum ii non teneantur legibus Ecclesiasticis, *Ibid. num. 9. & seq.*

31. Augusta seu Regina ex natura rei, nisi eximatur, obligatur legibus; Princeps quoque supremus ex vi divinæ legis vel naturalis, tenetur lege declaratoria, vel confirmatoria jura divini vel naturalis, non tenetur tamen præciso scandalo superiorum prædecessorum leges servare *Ibid. n. 10. & seq.*

32. Generales transgredientes proprias vel aliorum Generalium leges, puniri possunt pœna debita judicis arbitraria, cum ad eas indirectè teneantur. *Ib. n. 13.*

33. Legislator non obligatur propriè ex vi coactiva ad servandam propriam legem; neque subjacet pœnis contra transgressores latis, si legem ipse non servet: propterea Episcopus ludens aleis contra constitutionem à se latam, non subjacet excommunicationi; secus dicendum de ludente cum illo, nisi Episcopus suspendat vim sui edicti: advertite tamen Episcopum ludentem cum eo, qui contraxit excommunicationem à se latam, incurri excommunicationem à jure communitatam, quia participat in crimine criminoso. *Ibid. num. 14. & seq.*

34. Princeps ex vi directiva tenetur ad servandas proprias leges, quando habent materiam universalem, & ipsi Principi accommodatam; potest tamen secum jura ex causa dispensare Princeps, qui sua auctoritate fert legem; secus si simul cum populo legem condat. *Ibid. num. 19. & seq.*

35. Princeps non observans proprias leges, peccat contra virtutem, contra quam peccant reliqui. Non tenetur tamen Imperator, aut alius Princeps servare statuta, seu leges municipales oppidorum, seu provinciarum sibi subditarum; quia hæ non sunt latæ à Superiore *Ibid. n. 24. & 25.*

36. Successores eorum qui potestatem condendi legem contulerunt Principi, ligantur legibus ab ipso Principe latis, cum ii sint subditi. *Ibid. n. 27.*

37. Obrinens à Papa facultatem excommunicandi surripientes, si ipse surripiat, non excommunicatur. *Ibid. num. 28.*

38. Clerici aliique Ecclesiastici tenentur legibus civilibus ex vi directiva, quando leges illæ non repugnant libertati Ecclesiæ. Non possunt ex vi directiva expendere pecuniam ultra taxam, peccantque contra justitiam si id faciant. Exempti quoque absque justa causa ab obligatione servandi taxam mortaliter peccant, valorem à Principe præscriptum excedendo. *Ibid. num. 29. & seq.*

39. Cardinales, præciso privilegio, tenentur servare leges generales juris communis à Papa latis. Similiter peregrini ligantur legibus generalibus à Papa latis, & acceptatis ubi peregrini reperiuntur: at non ligantur legibus particularibus locorum, quæ non servantur in loco sed domicilio, quando non sunt ibi manere majore anni parte. Item religiosus qui à proprio monasterio discedit, non tenetur præciso scandalo, peculiaribus observantis monasterii, in quo tamquam peregrinus reperitur. *Ib. n. 34. & seq.*

40. Non potest regulariter ferri alicubi lex obligans solos peregrinos. Ut extraneus alicubi contrahat domicilium, debet illic accedere animo ibi semper manendi; propterea scholares aliquò pergentes, ut ibi per aliquod tempus studeant, non dicuntur illic contrahere domicilium. *Ibid. n. 38. 39. & 41.*

41. Ad contrahendam obligationem legum loci in quo quis reperitur, sufficit actualis habitatio inchoata animo ibi perpetuò manendi. Item habitans alicubi intentione ibi manendi majore anni parte, fit parochianus illius loci, quoad sacramenta, excepto ordine & prima tonsura. Præterea diverrens ad aliquem locum prædicto animo, ligatur legibus illius loci, debentque scholares sepeliri, & sacramenta recipere in loco ubi studiorum causa morantur. *Ibid. nu. 43. & seq.*

42. Advena tenetur leges particulares locorum servare, quando adest scandalum, teneturque celebrare contractus, juxta conditiones locorum ubi reperitur, excepto contractu dotis. Tenetur adhuc advena servare leges loci in quo reperitur, quando legis violatio vergeret in damnum loci, in quo reperitur, vel quando easdem in proprio territorio servare tenetur. *Ibid. n. 50. & seq.*

43. Vagi qui nullibi certum habent domicilium, tenentur legibus loci in quo reperiuntur: propterea civis Mediolanensis tenebitur jejunare, & à carnibus abstinere, si se Bergomum transferat illis quatuor diebus ante primam Dominicam Quadragesimæ, quia privilegium Mediolanensium non est personale, sed locale. *Ibid. num. 54 & 55.*

44. Qui in proprio territorio tenetur diebus Sabbati abstinere à lacticiis, tenetur ab illis abstinere, si illis diebus se alio conferat, ubi aliter usu receptum est. Qui verò præceptum adimplevit in proprio domicilio, non tenetur postea illud adimplere si se transferat, etiam animo ibi permanendi, illuc, ubi tale præceptum adhuc cogit. Et qui domi suæ jam factum au-

di-

divit. non tenetur illud iterum audire, si ad locum divertat, ubi festum celebratur: commorantes quæ brevi tempore in alieno territorio, non tenentur servare leges proprii territorii, sed non serventur in loco, ubi commorantur. *Ibid. num. 56. & seq.*

45. Existens extra proprium territorium, non tenetur servare leges juris communis, quæ non servantur in loco ad quem se transtulit. Hinc sequitur peregrinum non teneri servare festa proprii domicilii quæ non servantur ubi reperitur. Item Sacerdos Latinus transiens per Græciam, potest conficere tam in azymis, quàm in fermentato, modo non celebret in Ecclesia Latinorum. Rhæti quoque accedentes Mediolanum, quo tempore domi suæ nondum est completum jejunium Quadragesimale ratione Calendarii diverſi, possunt ibi vesci carnibus, contra nonnullos. Similiter degentes in monasteriis Mediolani exemptis non tenentur servare jejunia quæ ritu Ambrosiano servantur. Adde existentem in alieno territorio non teneri legibus sui territorii, quando ipse & simul res circa quam operatur, & operatio ipsa sunt extra territorium. Unde infer beneficiarium qui in aliena diocesi existit, & non residet, incurrere censuras ab Episcopo proprio latus contra non residentes. Item existentem extra proprium territorium, si jactu sagittæ occidat hominem existentem in proprio territorio affici excommunicatione, si lata esset excommunicatio in proprio territorio contra homicidas. *Ibid. num. 61. & seqq.*

Effectus legis.

46. Lex humana tam civilis quàm Ecclesiastica, obligare potest in conscientia, ita ut ipsius transgressio ad gravem culpam imputetur in materia gravi, non omnes tamen leges humanae obligant in conscientia, præsertim sub mortali, quia leges vetantes venationem aut piscationem sine præjudicio proximi, & præcisus aliis circumstantiis, non videntur sub mortali obligare. *Ibid. punct. 7 § 1. num. 1. & 2.*

47. Non solum lex præceptiva, verùm etiam pœnalis, quæ videlicet aliquid præcipitur adjecta transgressoribus pœna, obligat sub mortali, aut veniali, juxta materiam gravitatem, aut levitatem, aut scandalum, nisi aliunde constet legislatorum nolle ad culpam obligare. *Ibid. §. 2. num. 3.*

48. Leges institutæ animo non obligandi, neque ad culpam

neque ad pœnam, non appellantur propriè leges, sed dicuntur potius regulæ, seu ordinatio quædam. *Ibid. num. 5.*

49. Delinquens non tenetur ante sententiam declaratoriam pœnam solvere, quæ non potest executioni mandari absque actione hominis, nisi aliter exprimat legislator. *Ibid. n. 6.*

50. Pœna alia dicitur lata ipso jure, seu quæ posito delicto statim inogatur: alia ferenda, seu quam iudex comminatur delinquenti. Vide v. *Censura. Ibid. n. 7.*

51. Pœnæ privationi, aliæ executioni mandantur absque hominis actione, aliæ verò non. Qui incurrit pœnas privationis officii activæ & passivæ vocis, quæ ipso facto incuruntur non expectata sententia, non tenetur se officio private aut voce activa vel passiva, &c. quoties hoc nequit facere sine infamia, etiamsi in lege habeatur delinquentem debere se officio abdicare non expectata ulla sententia. Item beneficiarius potest beneficium retinere, donec declareretur delictum propter quod ipso facto est privatus beneficio, nisi lex statuatur pœnam statim in conscientia subeundam; & acta prædicti beneficiarii criminosi facta ante criminis declarationem, valent. *Ibid. num. 9. & seqq.*

52. Reus non tenetur ante sententiam subire pœnam quæ non est ipso jure lata, sed ferenda: potestque huiusmodi reus qui est condemnandus, ante condemnationem bona sua distrahere, vendere, donare, &c. sicut poterat antequam patretur delictum. *Ibid. n. 13. & 14.*

53. Non est expectanda sententia iudicis, quando in lege dicitur, *beneficium ipso facto vacet in conscientia, vel, fructus non faciat suos in conscientia, &c.* *Ibid. num. 15.*

54. Rector Ecclesiæ alienans bona Ecclesiæ sine solemnitate requisita in jure, est privatus ipso facto beneficio, quamvis praxis & usus requirant sententiam criminis declaratoriam. Item qui obtinuit parochiale beneficium, & non est ordinatus sacerdos intra annum sua culpa, tenetur in conscientia beneficium deserere. Item electus in Episcopum, ipso facto privatur Episcopatu ante sententiam, nisi intra sex menses fuerit consecratus, ita Trident. *sess. 23. de reform. c. 2.* Similiter non recitans divinum officium, tenetur ad restitutionem fructuum ante sententiam iudicis, quia beneficium datur propter officium. *Ibid. num. 16. & seqq.*

55. Committens delictum hæresis aut alterius speciei ob quod bona ipso facto publicantur, non tenetur ante sententiam

riata

tiam criminis declaratoriam bona fisco restituere. Et qui pœnam non condemnatur ob denegatam in iudicio veritatem, non tenetur ad solutionem pœnæ, quam solvisset, si veritatem detexisset: secus dicendum de pœna conventionali quæ solvenda est ante sententiam, nisi aliter constet de conventionibus contrahentium. Pœna quoque conditionalis obligat ante iudicis sententiam. *Ib. n. 20. & seq.*

56. Femina cui relictum est legatum, modò castè vivat, non potest legatum recipere. sed tenetur statim illud restituere, si turpiter vivat. Qui verò ad Collegium admittitur hoc oneratur, ut si tale delictum admiserit, ipso facto privilegiis loci privetur, non remanet privatus, nec restituere tenetur ante sententiam, nisi aliud constet per consuetudinem. *Ib. n. 25. & 26.*

57. Vovens, vel jurans se certam eleemosynam daturum pauperibus, si amplius luserit, vel pejerarit, &c. statim post voti vel juramenti violationem tenetur eleemosynam solvere, quia talis censetur fuisse intentio voventis vel jurantis. *Ibid. num. 28.*

58. Quæres, quas pœnas reus teneatur post sententiam subire, seu sibi infligere? Respond. reum non teneri sibi ipsam pœnam infligere, quam licet non potest infligere; consequenter non tenetur ad mortem sibi ipsi inferendam; at tenetur ad solvendam pecuniam, ob quam fuit condemnatus, modò petatur. *Ib. n. 29. & 30.*

59. Reus post sententiam declaratoriam criminis, non tenetur ipse bona fisco deferre, seu sententiam confiscationis per seipsum exequi; at tenetur secuta sententia in exilium proficisci, persistere in carcere, scalas patibuli ascendere, jejunare, &c. Item potest reus obligari ad verbera, & ad alias pœnas corporales distinctas ab illatione mortis, abscissione membri, &c. *Ib. n. 31. & seq.*

60. Quæres, an hæres teneatur ad onera realia, quæ tenebantur solvere defunctus ob delictum prohibitum sub pœna ipso facto lata, secus si sententia erat ferenda, seu comminatoria, vel si obligatio erat personalis? Respondetur affirmativè, quia heres succedit in onera defuncti realia, & vicem unius personæ gerit cum defuncto in obligationibus realibus. *Ibid. num. 35.*

61. Lex dicitur injusta, quando repugnat legi & præcepto divino, unde vitium à Principe præcipi nequit, quando adversatur bono communi, quando transcendit & excedit facultatem

cultatem & potestatem legislatoris, quando subditis imponitur onus improporcionatum causæ, & quando fundatur in falsa præsumptione contra rei veritatem, notam illi contra quem fertur lex. Lex his modis injusta non obligat in conscientia, nec peccat, qui eam præciso scandalo & perturbatione Republicæ, non observat: propterea injuste excommunicatus non afficitur effectibus excommunicationis; & qui falsò judicatur reus obligationis restituendi, non tenetur restituere; & si cogatur, poterit uti occulta compensatione: heres quoque qui non confecit inventarium, non tenetur in conscientia ad solvendum creditoribus testatoris ultra vires hereditatis: Item non valent testamenta vel legata facta sine debita solemnitate ab eo qui poterat disponere. *Ibid. §. 3. n. 1. & seq.*

62. Obediendum est legi, quando dubitatur de ipsius justitia & obligatione *ib. n. 11.*

63. Unde autem colligere poterimus legem humanam sub mortali obligare? Respondetur posse colligi ex his capitibus: ex intentione legislatoris, qui si non explicuit se velle in conscientia obligare, censetur obligare in conscientia pro ratione materiæ gravis vel levis: deinde ex verbis præceptivis quibus lex humana fertur, quamvis hoc non valeat in omni lege: ex gravitate materiæ, cognoscitur autem materia esse gravis, vel levis ex fine quo legislator adductus legem condit; ex una lege alteram explicante, vel quia passim homines ita putant: ex acceptione legis, & denique ex gravi pœna corporali aut temporali, ex gravi aliqua censura vel pœna Ecclesiastica imposita. Quando inspectis hujusmodi regulis adhuc dubitatur an lex obliget sub mortali, vel sub veniali, probabile est obligare tantum sub veniali. *Ibid. §. 4. num. 1. 2. 3. 13. 14. 24. 25. 26. 30. & 31.* Ex his

64. Collige verba præceptiva in lege divina obligare sub mortali, & etiam legem tam civilem, quam Ecclesiasticam in materia gravi, si verbis præceptivis feratur, v.g. quando adhibentur hæc verba, *injungimus, præcipio ex vi voti, vel juramenti, oportet* &c. Idem dic de lege verbo imperativo condita, quæ ut plurimum obligat sub mortali in materia gravi, nisi aliud ex conjecturis appareat, & de lege verbis decretativis & stabilivis condita, secus si verba solum sint hortatoria, vel monitoria. *Ibid. n. 5. & seqq.*

65. Ad discernendam materiæ gravitatem inspiciendus est finis & circumstantiæ, ob quas lata est lex; nam potest ali-

quando Prælati sub mortali præcipere silentium, quando hoc necessarium judicaverit. *Ibid. n. 21. & 22.*

66. Pœna capitis, mutilationis, amissionis multorum membrorum, &c. obligat sub mortali; hæc enim gravis pœna constituitur. *Ibid. n. 27.*

67. Lex continens leviorem pœnam, non inducit obligationem sub mortali, neque etiam continens gravem pœnam quoties pœna in re levi imponitur ad terrorem. *Ibid. num. 28. & 29.*

68. Non observans legem humanam præceptivam, vel poenalem in materia gravi, peccat contra illam virtutem ad quam pertinet præceptum. *Ibid. num. 32.*

69. Acta quæ fiunt contra legem irritantem ipso facto invalida sunt, non solum in foro externo, verum etiam in foro conscientiæ: hinc fit ut celebrans matrimonium irritum, non possit reddere vel petere debitum. Ad cognoscendum autem an lex ipso facto irritet aliquem actum, inspiciendus est verborum sensus, & est facienda stricta interpretatio. *Ibid. §. 1. num. 2. 3. & 4.*

70. Irritatio ipso facto statim incurritur ante sententiam, nisi adsit falsa præsumptio, & modo fuerit servata forma substantialis. Neque ad incurrendam irritationem, præfertur illius actus qui defectu formæ substantialis irritatur, requiritur scientia legis irritantis.

Actus humana lege irritus obligatne in conscientia? Respondetur non obligare *Ibid. num. 5. & seq.*

71. Acta quæ fiunt contra legem prohibentem non sunt invalida per se, & ex natura sua, ex eo solum capite quod prohibentur a lege; multa enim illicitè fiunt, quæ tamen facta tenent; & aliud est irritare, & aliud prohibere. Unde actus factus contra legem prohibentem tales actus, non est simpliciter irritus ante sententiam. Imò actus, per se loquendo, est validus, & quando prohibetur circumstantia ipsius actus, & quando prohibetur ipsemet actus, sed non irritatur forma substantialis. *Ibid. n. 8. 10. & 12.*

72. Quoties deest potestas moralis, aut deest incapacitas materiæ, actus irritus est jure naturæ. Item actus est quoque irritus non solum quando legislator utitur verbis prohibentibus & irritantibus ipso jure, sed etiam impediens translationem domini; & quando actus celebratus est sine forma substantiali, seu solemnitate requisita à jure, etiam invalidus est.

est in utroque foro, consequenter matrimonium clandestinum, alienatio bonorum Ecclesie, & electio facta sine solemnitate, est invalida in utroque foro, imò & omnes contractus sine solemnitate & forma substantiali invalidi sunt in utroque foro, exceptis actibus factis ad causas pias. Censetur autem forma substantialis, quando præscribitur aliqua forma seu solemnitas, apposita clausula irritante factum sine tali forma celebratum, & quando præscribitur aliqua solemnitas dum committitur seu communicatur alicui potestas ad faciendum aliquid servata tali forma seu solemnitate; censetur vero forma tantum accidentalis, si dum præscribitur aliqua forma, potestas ad faciendum actum non communicatur, sed iam supponitur; consequenter actus sine tali forma celebratus, non est irritus, nisi apponatur aliqua particula irritans. Hinc sequitur validum esse matrimonium sine denuntiationibus celebratum, quia denuntiationes non præscribuntur tamquam forma substantialis: sequitur quoque Episcopum valide excommunicare sine solemnitate requisita à jure; & invalidam esse alienationem bonorum Ecclesie factam sine forma præscripta cum particula *non potest*. Adverte tamen levem quamdam formæ substantialis omissionem, non efficere actum irritum, cum parum pro nihilo reputetur. *Ibid. num. 9. 13. & seq.*

73. Quæres, an actus ex urgentissima causa factus sine solemnitate præscripta invalidus sit? Resp. invalidum esse, quia posita justa causa, adhuc verum est dicere actum celebratum fuisse sine sua forma substantiali, actus autem sine forma substantiali celebratus non est validus. *Ibid. n. 22. & 23.*

74. Licitum est leges interpretari non solum exponendo, verum etiam ampliando, aut coarctando. *Ib. punct. 8. n. 2.*

75. Declarationes Cardinalium circa Tridentinum non videntur vim legis habere antequam sufficienter promulgentur; suntque amplectendæ tam pro singulari casu, quam respectu aliorum. Ex his declarationibus colligitur obligatio & quoad futura, & præterita facta post legem circa quam fertur declaratio; debentque iudices sententias ferre juxta declarationes Cardinalium. *Ibid. n. 4. & seq.*

76. Lex humana odiosa explicanda, & extendenda est, quatenus important verba juxta proprietatem naturalem; in materia vero favorabili explicanda & extendenda est quantum verba patiuntur, non solum juxta proprietatem

naturalem, verum etiam juxta civilem; propterea lex favorabilis loquens de filiis, extendenda est ad filios adoptivos: lex loquens de legitimis extendenda est etiam ad legitimos. *Ibid. num. 8. et seq.*

77. Potest dari lex ex uno capite odiosa, & ex alio ita favorabilis, ut potius ut favorabilis, quam ut odiosa explicanda sit, & è contra. Dicitur autem lex favorabilis, quæ primario prodest aliquibus; & odiosa quæ primario poenam continet, quamvis secundario alteri proficit. *Ibid. n. 12. & 13.*

78. Lex tam favorabilis quam odiosa non est explicanda ultra proprietatem verborum naturalem & civilem, nisi necessitas cogat. Et in dubiis in materia legis poenalis benignior pars amplectenda est, servata verborum proprietate, statimque est verbis legis secundum propriam significationem acceptis, etiam si legislator extra legem dicat se aliter intellexisse. *Ibid. num. 14. 15. & 16.*

79. Servanda est mens legislatoris intrinseca, non verò extrinseca. Quod si verba legis plures habent sensus proprios, & dubitatur, quinam intendatur a legislatore, verba accipienda sunt juxta sensum rei magis proportionatum. Si verò lex duplicem habet sensum, unum juxta verborum proprietatem, & alterum juxta communem loquendi modum, explicanda est juxta modum, quo accipiebatur, quando condita lex fuit. Quando autem verba legis duplicem habent sensum communem, sed unum proprium, alterum improprium, explicanda sunt juxta sensum, qui probabilius conjicitur intentus a legislatore. *Ib. num. 17. 18. 19. & 20.*

80. Sed quaeres, unde dignosci poterit mens legislatoris in dubiis? Dignoscetur ex incommodis quæ ex verbis alio sensu acceptis sequerentur, si ex verbis uno sensu acceptis sequitur contrarietas ad leges, deinde ex ratione legis & iis quæ continentur in proœmio. Quod si particulariter aliquid statuat quod habetur in jure communi, talis constitutio explicanda est juxta formam juris communis, nisi aliter intendat legislator. *Ibid. num. 21. & 22.*

81. Lex poenalis ob paritatem rationis non debet extendi ab uno casu ad alium, modo h. c. casus non ponatur in lege exemplariter, seu gratia exempli; nam quando hoc fit, poena per legem imposita contra surripientes centum aureos, extenditur ad surripientes rem æqualis valoris; & quod dicitur de uno correlativo, dicitur etiam de alio, quando unum ponitur exemplariter. *Ibid. n. 23. & seq.*

82. In lege favorabili non est faciendā extensio, nisi verba legis hanc extensionem patiantur, & nisi necessitas cogat, & illa suadeat justitia legis. *ibid. n. 26.*

83. Præceptum adimpleri potest per actum ex aliqua circumstantia malum, ut si quis jejunct ob vanam gloriam: aliquando tamen non potest adimpleri non adimpleto modo, & aliquando è contra, ut si quis recitet officium sine attentione. *ibid. punct. 9. num. 1. & 2.*

84. Possumus unico actu pluribus præceptis satisfacere, quoties Superior concedit, ut eodem actu pluribus præceptis satisfiat; quamobrem vovens jejunium in Vigilia omnium Sanctorum, eo die jejunando, satisfacit utrique obligationi voti & jejunii; & qui tenetur divinum officium recitare ratione plurium beneficiorum, vel ordinis & beneficii, satisfacit unica recitatione utrique obligationi; denique quoties unus actus non impedit alium, possumus eodem tempore per diversos actus satisfacere pluribus præceptis. *Ibid. n. 4. & seq.*

85. Ut autem præceptum, seu leges adimpleantur, requiritur intentio faciendi opus quod præcipitur; propterea ebrius assistens Missæ, vel recitans orationem ex voto, &c. non satisfacit præcepto: accedens quoque ad Ecclesiam, ut meditationi vacet, non satisfacit præcepto audiendi Missam, si eo tempore Sacerdos adeat altare ad celebrandum; secus dicendum de puero audiente sacrum, quamvis illud nollet audire, nisi mater hoc ei præcepisset; audit enim humano modo, id est, cum debita attentione, quod non præstat, qui per vim absolutam cogitur interesse sacro, si illud audire non intendat. *Ib. punct. 10. num. 2. & seq.*

86. Audiens sacrum intentione illius audiendi, satisfacit, quamvis non intendat adimplere præceptum. Item qui vovit invisere sepulchrum D. Caroli, satisfacit voto visitando sepulchrum sine intentione adimplendi votum; amplius etiam si dum sepulchrum visitat, oblitus sit voti, adhuc enim humano modo præstat opus præscriptum. *Ibid. num. 10. & 11.*

87. Qui aliquid multis titulis præstare debet, dum illud præstat, satisfacit ei obligationi cui ipse satisfacere decrevit. Et qui ex præcepto Ecclesiæ, ex voto, & pœnitentia tenetur Missam audire, satisfacit præcepto Ecclesiæ unicam audiendo, nisi decreverit, seu elegerit cuinam obligationi vellet satisfacere. Item faciens opus quod pluribus titulis præstare tenebatur, censetur velle satisfacere urgentiori debito, si prius de-

creverat omnibus debitis per diversa opera satisfacere. Similiter audiens Missam in die festo, intendens aliam audire, præcepto satisfaciat, etiam si aliam non audiat, satisfacit. Qui Missam audivit animo non implendi præceptum audire istius Missæ, si aliam non audiat, non tenetur intra tempus obligationis mutare animum, & alium voluntatis actum facere, quo velit satisfacere seu satisfecisse, qui scit jam se præcepto satisfecisse cum adimpleverit opus præscriptum. *Ibid. num. 1. 2. & seq.*

Quando cesset obligatio legis?

88. Causæ propter quas cessat obligatio legis, sunt vis absoluta, impossibilitas, inadvertentia & ignorantia culpabilis, metus seu periculum gravis incommodi, lex contraria, seu revocatio, restrictio, dispensatio, cessatio causalitatis & motivæ, epikœia quatenus per epikœiam, seu aequitatem aliqui casus censentur excepti; & consuetudo contraria. *Ibid. punct. ult.*

89. Quando multa per legem præcipiuntur, & causa totalis cessat respectu unius tantum, obligatio cessat respectu illius, cujus causa totalis cessat; & quando multa sunt causa legis, & una tantum cessat, legis obligatio non cessat, quia non cessat tota causa. *Ibid. §. 2. n. 5. & 6.*

90. Lex cessat, quando non est amplius commoda & utilis, & in casibus qui per epikœiam non censentur comprehendi in lege. Cessat quoque per contrariam consuetudinem legitimè introductam. Per *consuetudinem* intellige jus quoddam moribus constitutum, quod pro lege suscipitur. Proprietates consuetudinis sunt interpretari legem, inducere legem, & legem introductam mutare, & abrogare, aliquando in totum, aliquando in partem, aliquando quoad legis obligationem, & pœnam, & aliquando quoad pœnam tantum. *Ibid. num. 7. & 8. §. 3. n. 2. 4. & 5.*

91. Non potest legitimè introduci consuetudo contra jus naturale vel divinum, nec contra commune bonum, nec ut plurimum contra jus gentium, nec circa materiam inutilem. Præterea non est legitima consuetudo illa, qua non intereferentes anniversariis defuncto: rum stipendium percipiunt. Consuetudo debet introduci per actus voluntarios, & illa quæ legem abrogat, introducenda est ab his qui legem servarent.

nerentur; propterea puer, amens, furiosus, extraneus, &c. non potest leges per consuetudinem abrogare; secus dicendum de communitate feminarum. hæc enim potest sua consuetudine jus inducere; non possunt tamen femina consuetudine abrogare legem obligantem solos masculos, & laici non possunt abrogare legem obligantem solos clericos. *Ibid. num 8 & seq.*

92. Inducentes consuetudinem non tamquam præceptum, non sunt culpæ rei, si illam transgrediantur. Si dubitetur an consuetudo introducta sit animo devotionis, vel potius intentione se obligandi, præsumendum est eam esse introductam animo non se obligandi, nisi adsint conjecturæ quæ contrarium demonstrent. *Ibid. nu. 18 & 21.*

93. Consuetudo debet esse univertalis, neque indiget promulgatione, estque legitima, quando à duabus communitatibus paribus fuit introducta, licet tertia pars non consenserit. Rursum consuetudo induci debet per actus manifestos, & non per occultos; & ad inducendam consuetudinem jure communi non requiritur actus judicialis, sed sufficit extrajudicialis. *Ibid. num. 22 & seq.*

94. Consuetudo inducenda est per usum, & ab habentibus potestatem condendi legem, vel saltem habentibus capacitatem activam vel passivam illius condendæ, accedente Superioris consensu. *Ibid. n. 27. & 28.*

95. Populus potest consuetudinem obligantem inducere, & etiam communitas mercatorum talem, quæ non solum habeat vim statuti conventionalis, sed etiam legis municipalis, accedente consensu Principis, saltem juridico & tacito; consuetudo debet esse longæva, saltem decem annorum, ad abrogandas leges Canonicas quadraginta annorum. *Ib. n. 29. & seq.*

96. Consuetudo si completa est legitimo tempore, non abrogatur, nec interruptitur per unum actum contrarium, secus si nondum erat perfecta. *Ibid. num 33.*

97. Consuetudo potest legem abrogare, etiamsi in lege quæ abrogatur, damnetur vel reprobetur consuetudo futura contra ipsam legem, modo consuetudo non versetur circa materiam iniquam; hinc infer legem de non trahendis clericis ad laicam potestatem, nullo modo posse per contrariam consuetudinem abrogari. *Ib. n. 36 & 37.*

98. Lex potest abrogare consuetudinem antea introductam, modo lex omnino contraria sit consuetudini, & legislator

latoꝝ conſcius ſit conſuetudinis. Quare collige per legem contrariam univerſalem abrogari conſuetudinem antecedentem univerſalem, quamvis lex cōdita ſit ſine clauſula derogatoria; per legem tamē univerſalem non abrogari conſuetudines ſpeciales, aut ſtatuta ſpecialia locorum, niſi eorum firmitudo in lege; ſecus dicendum de lege particulari, quia per eam abrogatur conſuetudo particularis, quamvis non ſpecialius mentio. *Ibid. num. 33 & ſeq.*

99. Sicut lex poſterior abrogat priorem legem, ita & poſterior conſuetudo priorem ſeu antiquam conſuetudinem. *Ibid. num. 44.*

100. Introducens conſuetudinem contra legem, peccat donec elapſum ſit tempus requiſitum ad legitimam conſuetudinem introducendam, niſi Princeps eam toleret, vel bona fides excuſet. *Ibid. num. 45.*

101. Petes, an idem ſit præſcriptio & conſuetudo? Reſpondetur negativè, quia conſuetudo eſt quid iuris, inducit enim ius & legem; præſcriptio verò dicitur quid facti, quo alicui adijcitur dominium rei alienæ. *Ibid. num. 46.*

Diſpenſatio legis.

102. Nomen diſpenſationis, ſignificat actum iuriſdictionis, quo quis eximitur ab obligatione legis, aut quo legis obligatio ſuſpeditur. Ad valorem diſpenſationis requiritur conſenſus internus legitimi Superioris ſeu legislatoris, vel ipſius Superioris, vel ſucceſſoris, vel æqualis in iuriſdictione; qui pot eſt cum ſuis ſubditis diſpenſare, illoſque ab obligatione legis eximere, perſeverante adhuc obligatione reſpectu aliorum. Idem etiam poteſt quilibet conditor in ſua lege, & Summus Pontifex in legibus latis ab Apoſtoliſtis tamquam Episcopis. Poteſt item legislator ſecum in ſuis legibus diſpenſare; quavis actus quo quis ſecum in propria lege diſpenſat, non dicitur proprie & ſtrictè diſpenſatio. Inferior verò non poteſt diſpenſare in lege Superioris, quoties Superior diſpenſationem ſibi reſervavit, aut inferiori prohibuit diſpenſandi facultatem: propterea Magiſtratus inferior non poteſt diſpenſare in lege communi, ſicut neque Episcopus in legibus Papæ, & regulariter loquendo, neque in legibus & ſtatutis Concilii Provincialis. *Ibid. queſt. 2. punct. 3. n. 1. & ſeq.*

103. Inferior non poteſt diſpenſare in lege Superioris toties quo-

quoties legislator expresse non ademit dispensandi facultatem, vel quando dubitatur an res egeat dispensatione, vel quando urgente necessitate potest Papam per litteras certiorum facere, vel inopiæ partium, quibuscum est dispensandum, suis retribus occurrere. *Ibid. n. 17. 18. & 19.*

104. Quæres, quid requiratur, quidve servandum sit, dum aliqua dispensatio de mandato Summi Pontificis expeditur? Requiritur ut qui rescriptum Apostolicum expedire debet, ad confessiones approbatus sit ab ordinario, ut sit Doctoratus laurea insignitus, ut habeat justam causam dispensandi, ut rei veritatem, nisi notoria sit, vel aliunde constet, ab ipso pœnitente diligenter inquirat, ut Confessarius cui rescriptum Apostolicum exhibetur ad dispensandum in matrimonio, non dispense, nisi impedimentum sit occultum, id est, nisi ignoretur a majori parte vicinæ, vel parœciæ, vel oppidi, vel Collegii, vel monasterii: ut præcedat dispensationem confessio, quoties rescriptum hoc jubet: ut denique Confessarius imponat talia pia opera, qualia prudenter imponenda iudicaverit; v. g. in dispensationibus ad contrahendum matrimonium obtentis ratione delicti, imponenda est delinquenti pœnitentia, seu menstrua confessio, quæ fieri poterit quacumque die mensis. *Ibid. punct. 2. num. 1. & seq.*

105. Confessarius cui datur facultas dispensandi circa matrimonium, curare debet ante dispensationis executionem, ut conjuges separentur, si id sine scandalo præstari possit: curareque debet insuper, ut contrahentes certiores sint de nullitate consensus, & litteras dilacerare debet quoties in privilegio præscribitur litteras dilacerari: & pro dispensatione expedienda nihil omnino exigat. *Ibid. num. 14. & seq.*

106. Dispensatio concessa sine justa causa à legislatore, vel ab habente facultatem legislatoris, valida est, sed non licita, & consequenter valet dispensatio ab Episcopo facta sine causa in propria lege, & constitutione, quamvis in Synodo facta, Neque solum peccat Superior si dispense sine causa, verum etiam si dispense ex causa, quam dubitat esse sufficientem: at ille cum quo dispensatum est, potest dispensatione uti, licet dubitetur an Superior habuerit sufficientem causam dispensandi; quia in dubio standum est iudicio Principis seu legislatoris. Non valet quoque dispensatio concessa ab eo qui bona fide credebatur subesse justam causam ad dispensandum; quamquam is cum quo dispensatum est bona fide sine causa, tutus

est in conscientia, donec sibi de insufficientia causæ tenet
constet. *ibid. punct. 3. nu. 1. 2 7 & seq.*

107. Dispensatio in lege Superioris concessa ab inferiore sine justa causa, non solum non est licita, verum neque valida; consequenter is cum quo inferior dispensavit in lege Superioris absque justa causa, non potest uti dispensatione à fortiori dispensatio concessa etiam à Papa sine justa causa in iis quæ sunt de jure divino & naturali invalida est, peccatque graviter dispensans sine causa in lege Superioris, vel in iis quæ sunt de jure naturæ. *ibid. n. 12. & seq.*

108. Inducens ad dispensandum sine causa, vel allegata falsa causa, peccat eodem pacto, quo dispensator peccat. *ib. nu. 13.*

109. Non est necesse ut Superior dispensatus cognoscat judicialiter adesse justam causam ad dispensandum; imò dispensatio tacite concessa sine cognitione causæ, valida est, nam voluntas tacita tantum valet, quantum expressa in iis in quibus nec forma certa, nec verba necessaria sunt. Et obtinens dispensationem in lege Superioris ab inferiore non cognita causa subsistente, potest licite ea dispensatione uti. *ibid. num. 17. 18. & 19.*

110. Justæ & sufficientes causæ ad dispensandum sunt utilitas aut necessitas communis vel privata, pietas, & alii casus, vel rationes, quæ sufficientes & legitimæ arbitrio prudentis viri visæ fuerint pro qualitate loci, temporis, & personæ. *ibid. num. 20.*

111. Superior posita justa causa tenetur aliquando, v. g. quando extant urgentes rationes, & aliquando non tenetur dispensare, quando extant hujusmodi rationes. *ibid. n. 22.*

112. Qui non est supremus Princeps, non potest in lege dispensare, imposita multa pecuniaria fabricæ Ecclesiæ, vel piis operibus ex præcepto tradenda, nisi fortè imponatur in pœnam delicti, quia in Trident. *sess. 25. cap. 18.* præcipitur dispensatio gratis fieri. *ibid. num. 23.*

113. Quoties aliquid habens connexionem cum materia dispensationis tacetur, vel falso narratur, quo cognito Superior non dispensasset, invalida est dispensatio; secus si taceatur tantum res vel circumstantia impertinens ad causam: unde valida est dispensatio voti obtenta ab eo qui se finxit virum doctum, vel studiosum, &c. nam hujusmodi fictio nihil refert ad causam dispensationis. Similiter valida est dispensatio obtenta tacito nomine personæ, quam si dispensans cogno-

cognovisset, propter odium dispensationem non concessisset. Valida item est dispensatio, quando erratur in nomine personæ; secus dicendum quoties impedimentum certum narratur sub dubio, aut quoties narratur una tantum causa, & ea est falsa. Item invalida est dispensatio voti non nubendi, facti in favorem alterius, si in supplicatione non fuit hoc expressum. Item invalida est absolutio quoad censuram, ab hæretico obtenta fingente se esse conversum. *ibid. punct. 4. num. 3. & seqq.*

114. Valida est dispositio, quoties aliquid falsi narratur, quo expresso facilius dispositio obtineretur, modo qualitas, in qua erratur, non apponatur laxativè, sed demonstrativè, seu causa demonstrationis; propterea sequitur legatum esse solvendum, si dicatur, *Lego Ecclesia decem modios solvendos ex redditibus talis fundi*; nam hoc legatum sub diversis verborum conceptionibus, videtur expressum, consequenter qualitas videtur apposita demonstrativè. *ibid. num. 12. & 13.*

115. Si subreptio tacendo verum, vel exprimendo falsum contingat in una rescripti parte, vitiatur, & irritum reddit rescriptum quoad eam partem, in qua est subreptio, non verò quoad reliquas. Quod si non possit separari pars in qua contingit subreptio, rescriptum irritum est totum. Valet autem rescriptum quoad partem in qua non contingit subreptio, etiam subreptione in ea parte à civili scienter commissa, inscio eo in cuius favorem rescriptum obtinetur. *ibidem num. 14. 15. & 17.*

116. Obtinens dispensationem in duobus votis in eodem rescripto, potest uti dispensatione quoad votum, in quo non contingit subreptio. *ibid. num. 16.*

117. Qui in petendo rescripto ad beneficium sive curatum, sive non curatum bona fide tacuit legitimam ætatem ad curatum, potest virtute illius rescripti beneficium simplex obtinere, si ætatem legitimam ad beneficium simplex habeat. *ibid. nu. 18.*

118. Vitium subreptionis & invaliditatis suppletur per clausulam, *motu proprio*, positam in rescripto, quando privilegium motu proprio conceditur sine ulla prævia informatione, sed ex mera concedentis liberalitate; & hoc operatur clausula, *motu proprio*, in rescriptis posita, videlicet quo privilegium censeatur magis voluntarium, & numquam retorqueatur contra eum cui conceditur. *ibid. nu. 21. 22. & 23.*

119. Dispen-

119. Dispensatio redditur invalida, tacita qualitate quam jura specialiter exprimi volunt, quamvis ea qualitate expressa Superior concessisset dispensationem: unde invalida est dispensatio obtenta non expresso gradu affinitatis, vel consanguinitatis, vel publicæ honestatis, aut non facta expressione diversorum titulorum, ratione quorum duo sunt affines. *ibid. puncti 5. n. 1. & seq.*

120. Committens incestum cum consanguinea potest dispensatione, si antequam dispensatio obtineatur, iterum cum eadem peccet. *ibid. num. 4.*

121. Invalida est dispensatio obtenta non expressa linea in consanguinitate, affinitate & publica honestate. In cognatione spirituali exprimendum est an sit filiatio vel spiritualis compaternitas. Imò exprimendum est impedimentum publicæ honestatis esse in primo gradu, & consurgere ex matrimonio rato, si de hoc dispensatio quærat. *ibidem num. 5. & seq.*

122. Invalida est dispensatio quando erratur circa speciem impedimenti, aut quando obtinetur ad contrahendum cum affine, vel consanguineo tacito incestu jam commisso & completo; quamquam quando incestus est occultus, non est necessario facienda ipsius expressio in dispensatione obtinenda à Papa pro foro externo. *ibid. num. 8. & seq.*

123. Copula incestuosa commissa spe facilius obtinenda quod petitur, est explicanda, quamvis alter eorum tantum talem animum habuerit. *ibid. num. 10.*

124. Valetne in foro externo dispensatio concessa, si copula non intercessit, ea occulta interveniente, & an contrahentes de hoc à judice interrogati teneantur respondere? Respond. contrahentes interrogatos de copula licet occulta, teneri confiteri judici interroganti. *ibid. num. 14.*

125. Invalida est dispensatio, quando committitur error in gradu viciniore, ut si dicatur esse in quarto, cum sit in tertio. Quòd si duo non æqualiter distent à stipite, necessario non est facienda mentio gradus propinquiore stipitis, modo tamen alter contrahentium non distet uno tamen gradu à stipite. Ordinarius non expresso propinquiore gradu, non debet in foro externo dispensationem admittere, donec litteræ declaratorie afferantur. *ibid. num. 15. 16. & 17.*

126. Valida est dispensatio à Titio obtenta expresso solum secundo affinitatis gradu, dum ducturus esset in matrimonium

num Bertam uxoremque sui patru. Ordinarius potest prædictam dispensationem admittere, abique aliis litteris declaratoriis, *ibid. num. 18. & 19.*

127. Dispensatio irregularitatis homicidii contracta occidendo Sacerdotem, valet, etiam tacita circumstantia Sacerdotii, *ibid. num. 20.*

128. Dispensationem voti perseverandi in religione obtinens, eam invalidè obtinet, non expressa circumstantia perseverantiæ, *ibid. num. 21.*

129. Dispensatio per metum, etiam ad hoc incussum, valida est, sed non item dispensatio extorta per dolum & mendacia, si dolum & mendacia versentur circa causam finalem seu motivam dispensationis, id est, quando dispensans non concessisset dispensationem, velejus partem, si dolum cognovisset, *ibid. punct. 6. nu. 1. & seq.*

130. Valida est dispensatio ab aliquo obtenta, non exprimendo se alias eam petisse, sed non obtinuisse, & consequenter dispensatio obtenta ab Episcopo successore ab anteriori denegata, valida est, quamvis taceatur circumstantia denegationis. Item, valida est dispensatio ab inferiore, habente tamen potestatem dispensandi obtenta, quamvis non exprimatur eam à Superiore fuisse prius denegatam. Adde obtinentem rescriptum Apolliticum, quo possit à Confessario dispensari, posse nulla mentione rescripti facta dispensationem ab Episcopo, vel alio Prælato, qui dispensandi facultatem habet, obtinere *ibid. punct. 7. num. 1. & seq.*

131. Quando de una & eadem re duplex dispensatio petitur, & prima fuit limitata, in secunda, quæ magis ampla petitur, per se loquendo, facienda est mentio prioris limitate, alioquin secunda invalida videtur, nisi secunda ex nova sufficiente causa petatur, aut nisi prima concessa fuerit cum limitatione, quæ juxta stylum apponi solet. *ib. punct. 8. nu. 1.*

132. Qui ob scrupulum vel dubium circa primam dispensationem secundam obtinet, validè obtinet etiam non facta mentione prioris; secus dicendum de illegitimo dispensato prius, qui si aliam ampliorem dispensationem desideret, debet prioris dispensationis mentionem facere. Item, qui obtinuit exemptionem à solvenda parte decimarum, debet mentionem prioris facere, si ampliorem desideret. Et obtinens dispensationem vescendi carnibus in una Quadragesima, si in alia similem dispensationem quærat, non tenetur
prio-

prioris mentionem facere. Similiter dispensatus ad contrahendum cum consanguinea vel affine, si ea dispensatione non sit usus, non tenetur in secunda petenda mentionem prioris facere. *ibid. num. 2. & seq.*

133. Petes, utrum habens plura impedimenta, seu vincula, validè obtineat dispensationem unius, non explicatis aliis, quibus obstrictus tenetur? Respond. affirmative, (nulli fortè matrimonii impedimenta excipiantur,) ut patet à simili de obstricto pluribus excommunicationibus, qui potest ab una absolvi, non ablata alia. *ibid. punct. 9. n. 1. & 2.*

Dispensatio quibus modis vim suam amittat.

134. Dispensatio vim suam amittere potest cessatione causæ, morte concedentis, nondum effectu adimpleto, renuntiatione, revocatione, & primo seu unico actu; modo dispensatio absolutè sine limitatione concessa non sit. *ibid. punct. 10. §. 2. num. 1.*

135. Dicitur, *cessatione causæ*, quia cessante causa finali, seu motiva dispensationis, post obtentam dispensationem, & nondum executioni mandatam, probabile est etiam ipsam dispensationem cessare; delegatusque ad dispensandum, non potest validè dispensare, si post indultum sibi concessum, cessavit causa iusta dispensandi. *ibid. §. 1. n. 3. & 5.*

136. Obtinens dispensationem comedendi carnes tempore jejunii ob infirmitatem, ea cessante tenetur à carnibus abstinere. Item, obtinens dispensationem in aliqua lege humana, vel divina, &c. peccat, tali dispensatione utendo transgressa causa dispensationis. *ibid. n. 6. & 8.*

137. Quando autem dubitatur an causa dispensationis cessarit, præsumitur non cessasse, consequenter dispensatio valida est. *ibid. num. 10.*

138. Dispensatio semel obtenta, & jam executioni mandata non cessat, nec revocari potest, cessante causa, ob quam fuerat concessa; ut si iusta de causa concessa sit dispensatio ad contrahendum matrimonium, & vi talis dispensationis contractum sit matrimonium, non cessat dispensatio, si contracto jam matrimonio cessat causa dispensationis. *ibid. n.*

139. Petes, quid efficiat renuntiatio dispensationis? Efficit ut dispensatio quæ nondum executioni demandata fuerat, vim

vim suam amittat, si renunciatio acceptetur à dispensante. Exempli gratia: Titius obtinuit dispensationem ducendi consanguineam in matrimonium: sed ante contractum matrimonium cedit dispensationi, dispensatio cessat, si cessio seu renunciatio dispensationis acceptetur à dispensante, hinc patet dispensatum posse dispensationi renunciare antequam sortiatur effectum. Et qui proposuit non uti dispensatione aut illi renunciare, potest ea uti, vel renuntiationem revocare, si eam Superior nondum acceptavit. *ibid.* §. 2. n. 3. & seq.

140 Dispensatio impetranda est illius expensis, qui onus illius impetrandæ suis sumptibus in se suscepit. Quando tamen præcessit consensus tacitus vel expressus impetrandæ dispensationis, & alter onus illius impetrandæ suis sumptibus liberaliter in se non suscepit, dispensatio communibus expensis impetranda est. Et qui obtenta de communi consensu dispensatione injustè renuit matrimonium contrahere, tenetur ad integras dispensationis expensas: qui vero justè renuit absque alterius culpa, tenetur solum ad partem expensarum; quod si renuat ob alterius culpam, videlicet ob injuriam & injuriosam alterius actionem, ad nullas tenetur; sed alter qui causam resiliendi dedit, ad integras expensas tenetur: unde sequitur, eum qui resilit à promissione matrimonii ob supervenientem in altero contrahente notabilem deformitatem, non teneri integras dispensationis expensas solvere, sed tantummodo partem. *ibid.* punct. 11. n. 2. & seq. Item

141. Vir qui est fornicatus ante promissionem matrimonii, non tenetur ad integras expensas, si sponsa obtenta dispensatione, nolit cum eo contrahere cognita ipsius fornicatione: nam fornicatio sponsi antecedens promissionem matrimonii non est injuriosa sponsæ. *ibid.* num. 10.

142. Ille cujus culpa post matrimonii promissionem, contrahitur impedimentum dirimeas, tenetur si possit propriis expensis dispensationem obtinere, ut sponsalia perficiantur. *ibid.* num. 11.

A D D I T I O.

Lex humana non obligat in conscientia, ubi constat ejus rationem seu intentionem principalem cessare, solet autem intentio ex proœmio colligi. Cessat & obligatio cessantibus inconvenientibus, ob quæ lata est. item, si est lex inutilis, *item*

item in casu, quem, si legislator cogitasset, excepisset: item non est recepta à principio, etiam ignorante id legislator, aut non recepta est à maiore parte talium personarum, quali excusando loquitur, sciente superiore, & non contrariante, ad quod sufficit bis aut ter fecisse contra legem, item in casu scandali, aut infamiae, aut metus cadentis in constantem virum, aut cum occurrit casus, ubi ratio iudicat non servandum; aut cum fundatur in praesumptione, & constat de contrario; aut cum est injusta, aut non in bonum commune, et afferens magnum damnum, aut cum est valde difficile observare, reputatur enim Jure impossibile. De lege Sor. l. 1. de p. Carbo *integr. volum.* Azor. multa l. 5. tit. 1. Nav. cap. 23 à num. 49. Tolet. de sept. pecc. mort. cap. 18. 19. 20. Sayr. t. 2. Voi. conf. vid. Nav. c. 15. num. 21. Covar. in c. cum esset. de testam. num. 8. non recepta) Furn. lex. num. 11. Aut metus.) Sor. l. c. 9. b. art. 2. Syl. metus num. 6. Aut cum occurrit) Val. t. 2. d. 9. 5. p. 6. Aut cum fundatur) Mol. d. 208. in fin.

Cum in lege Ecclesiastica dicitur, teneatur, vel praecipitur, videtur esse obligatio mortalis peccati, secus si dicatur, faciant vel dicant, vel ordinamus, vel statuimus, mandamus, vel jubemus, quamquam debet, mandamus, prohibemus, & oportet, quidam putent obligare ad mortale. Vid. Azor. l. c. 9. Tolet. l. c. Navar. c. 23. num. 48. Quamquam) Ita Azor. l. c.

Lex civilis tollitur consuetudine contraria decem annorum, & etiam Ecclesiastica, si Papa sciens non contradicat, et tamen lex Episcopi, Episcopo non contradicente. Quin etiam quævis consuetudo per duos, vel tres actus contrarios, sciente superiore, & tolerante, legem abrogat, secundum quosdam; nisi sit contra publicam utilitatem. Sylv. vers. consuetudo num. 9. Decem annorum) Azor. l. 5. c. 17. q. 6. Sylv. consuetudo. num. Ecclesiastica.) Azor. c. 18. q. 9. ex Oldrado & aliis: Fel. tamen Abbas, & alii, cum communi dicunt, id esse verum in lege, non autem in canone, qui non abrogatur, nisi consuetudine 40. annorum, etiam sciente, & patiente principe, nisi illam expressim approbando Jus collat. Quin) Quidam dicunt, unico, quidam duobus, quidam pluribus actibus id fieri, vide Carbo l. 9. d. 2. qui docet, non posse certam regulam praescribi, sed id boni viri, aut iudicis arbitrio relinqui. Azor. l. c. 9. 25. plures actus requiri ait ad consuetudinem.

Nulla lege tollitur consuetudo rationabilis, certi loci, nisi fiat ejus mentio, nec statuta particularia non continentia so-

hunc jus commune, nisi lex aliud aperte dicat. vid. c. 1. de con-
stit. lib. 6.

Lex revocatoria privilegiorum non habet vim, usque ad
publicationem.

Legitima.

Legitima, si filii sint plures, quam quatuor, est dimidia
pars bonorum, quæ reliqua sunt solutis debitis defuncti: &
impensa funeris, quod si non plures, est tertia tantum pars;
atque id est, quod inter omnes dividendum necessario, est
enim debitum filiis legitimis, eisque mortuis, neporibus le-
gitimis. Debetur autem à matre etiam filiis naturalibus, non
autem spurii. Debetur & parentibus legitima à filiis non ha-
bentibus filios, & fratribus ex parte patris, si quis infamem
heredem instituat, cum illi non essent ingrati. Quod si illis in
testamento nihil esset relictum, esset nullum; si autem minus
legitima, supplendum. De hac re multa Mol. d. 177. Vid. Sylv.
de legitima portio: num. 1. Si autem Syl. l. c. n. 8. l. omnimodo,
de offic. test. Mol. l. c. col. i.

Non potest filia legitima tolli statuto, secundum quosdam;
sed potest statui, ut sit contenta dote sufficiente, modo ne
enormiter lædatur. Potest verò, secundum alios, legitima sta-
tuto minui, & ex causa tolli, sed non alimenta, nec dos, & qui-
dem alicubi per primogenituram privantur alii filii legiti-
ma. Vid. Syl. l. c. n. 3. Cova. in 4. Decret. p. 2. c. 8. §. 6. num. 5. do-
cet, legitimam lege, aut statuto minui posse, usque ad quanti-
tatem alimentis necessariam, tunc autem profus tolli, cum
filius necessaria ad vitam aliunde habet.

Filia dotata potest petere supplementum legitimæ, si ei
non renuntiavit expressè. Computanda autem sunt omnia
ei data à patre occasione matrimonii, exceptis vestibus ad
usum quotidianum necessariis.

Renuntiatio legitimæ facta per metum, non firmatur ju-
ramento. vid. Lopez. p. 2. c. 23. Covar. in c. quamvis de pact.
q. 3. §. 4. num. 2.

Filius renuntians hæreditati etiam cum juramento, potest
petere supplementum legitimæ, in quam tamen computan-
dum, quod ex bonis patris inhonestè expendit, nisi præsuma-
tur pater donasse. Supplementum autem legitimæ non peti-
tum, potest petere hæres etiam extraneus. vid. Cov. in cap.
Rayn. de testam. §. 1. num. 8.

B b

Non

Non computatur regulariter in legitimam donatio patris ab initio valida, computatur autem, secundum quosdam, quæ morte confirmata, & donatio dotis, aut pro nuptiis, aut pro liberatione filii à pœna delicti. vid. Covar. *in c. Raynut. de testam. §. 2. num. 6.*

Filius ob hæresin patris damnati privatur legitima, non autem ob ejus crimen læsæ majestatis, secundum quosdam. Vide Sylv. *l. c. num. 5.*

Ex donatione Ecclesiæ facta detrahitur legitima filiis obibita, si post illam nascuntur. Covar. *l. 1. var. resol. cap. 19. et Quidam tamen putant, omnem prorsus donationem revocari, ibid. num. 11.*

Legitima iudicis arbitrio, & non heredis, ex hæreditate deducenda.

Libri.

Libri, & Tractatus Astrologiæ judiciariæ, Geomantiæ, Chiromantiæ, &c. Magiæ, Sortilegiorum, auguriorum, &c. ne legantur, sed dentur Episcopis, vel Inquisitoribus. *Bulla Sixti V.*

Libellus famosus.

Vide v. *Detractio.*

Ligamen.

Vide v. *Matrimonium.*

Litteræ.

Litteras alienas aperire, & legere, mortale est, nisi sit iussus Superior, aut faciat sua rati habitatione, aut inadvertenter, aut contineant res parvi momenti, aut habeantur pro derelictis, aut sint inimici, quo timetur aliquid mali, aut sit gubernator tempore belli, nec sit periculum magni damni. Nav. *c. 18. nu. 53. v. falsarius. num. 2. Lopez. p. 2. c. 43. An. f. 101. Nav. Lopez. l. c. Fum. v. litteræ 1. & falsarius, num. 4.*

Locatio

Locatio & Conductio.

Vide v. *Contractus*.

1. Locatio est contractus, quo mercede conceditur persona, vel res ad usum vel fructum; conductio verò est contractus, quo mercede accipitur persona vel res ad usum vel fructum. *l. 1. de Contractibus, quest. 7. punct. 1. n. 1.*

2. Omnes res quæ vendi possunt, possunt etiam locari, nisi specialis extet aliqua prohibitio, ut extat in viis & subjecti-
onibus prædiorum, quæ non possunt locari, quamvis vendi possunt. Ex opposito dantur res aliquæ, quæ locari possunt, sed vendi prohibentur, quales sunt res pupilli & minoris. *ibid. num. 2.*

3. Quando duo vel plures habent domum, vel fundum communem, & unus vult uni locare, alter verò non vult; aut unus vult locare ad unum usum, alter ad alterum; aut unus locare vult personæ honestæ, alter inhonestæ, prævalet contractus illius qui habet majus jus in re, seu majorem partem, vel qui vult locare personæ honestæ, etiam si fortè persona inhonestæ plus mercedis offerat. *ibid. num. 6.*

4. Locator tenetur aperire conductori vitia rei locatæ? Tenetur, sicut & venditor tenetur aperire vitium rei venditæ emptori: propterea qui locavit alteri vasa vitiosa, tenetur ad restitutionem damni quod passus est conductor non admonitus de rei vitio. Item tenetur ad restitutionem damni secuti, qui equum assuetum se in aquam demittere, alteri locavit ad merces transferendas, non admonendo conductorem de vitio equi. *ibid. punct. 2. num. 1. 3. & 4.*

5. Locator tenetur non solum ad refarciendas expensas necessarias factas à conductore in refarcienda re conducta, verum etiam ad refarciendas expensas utiles quæ duraturæ sunt ultra conductionis tempus. Item tenetur ad onera & tributa imposita, pro re locata, nisi aliter convenerit cum conductore, vel nisi aliter postulet locorum consuetudo. *ibidem. num. 6. & 7.*

6. Locator non potest rem locatam repetere, nondum finito locationis tempore, exceptis his casibus, ut quando conductor cui res ad quinquennium vel ad plures annos fuit locata, per biennium continuum ultra terminum præfixum distulit

distulit solutionem pensionis debitæ pro re conducta; et quando conductor abutitur re conducta, ut quando tradidit meretricem in domum conductam, aut alio pacto mutatur utitur re conducta; aut quando locatori supervenit inoponatus eventus, quo ipsi necesse est domum suam habitare; et denique quando domus indiget reparatione, qua non implebat tempore locationis, & reparatio fieri non potest, nisi conductor expellatur domo. *ibid. n. 8 & seq.*

7. Conductor non potest uti re conducta, nisi ad eum usum, ad quem conduxit, nisi aliter coniciat de mente locatoris; neque potest absque justa causa rem conductam dimittere, nondum expleto locationis tempore, quo expulso tenetur pensionem solvere, nisi fortè absque sua culpa non fuerit usus re conducta, aut fructus ex ea non perceperit eo aliquod impedimentum superveniens, ut propter bellum, pestem, &c. *ibid. punct. 3. num. 1. & 2.*

8. Qui famulos in necessitate constitutos, seque ultro offerentes conducunt ad inserviendum minori pretio ratione ultroneæ oblationis quam alioquin conduxissent; videtur aliqua ex parte excusandi: quamvis enim necessitas non diminuat rei valorem, nihilominus ultroneæ merces vilescunt, etiamsi tradantur ob necessitatem vendentis. *ibidem punct. 4. num. 6.*

9. Dominus expellens domo famulum nondum elapso termino constituto, tenetur ad integram mercedis solutionem, nisi fortè ex gravissima causa adducatur ad ipsum expellendum. Sed, tenebiturne dominus famulo habenti infirmitatem solvere mercedem pro tempore quò detinetur infirmitate? Non videtur teneri, & in hoc casu standum est consuetudini & conventioni. Famulus verò qui lapsus est in morbum, tenebitur ne transacto morbo, simulque elapso termino ad inserviendum, tamdiu inservire, quamdiu prava usus est valetudine? Non tenebitur, quia lapsò termino constituto cessat obligatio, cum terminus censeatur appositus ad finiendam, non ad sollicitandam obligationem, ut in simili patet de obligatione jejunii. *ibid. num. 11. 13. & 14.*

10. Locatio finitur vel lapsò termino, vel mutuo contractantium consensu, transitque ad successorem universalem, qui gerit vicem prædecessoris; at successor singularis, qui scilicet succedit in re particulari, non tenetur stare contractui locationis celebrato ab eo, cui succedit in re particulari; unde

de marito qui accepit in dotem aliquam rem locatam quam ignorabat locatam esse, non tenetur stare locationi; censetur enim successor singularis: at conductor qui agrum seminavit, non potest ante collectos fructus, expelli ab emptore cui locator rem vendidit: intemptivè enim expelleretur. *ibid.* punct. ult. num. 1. & seq.

11. Minor vel pupillus, tenetur finita tutela vel cura stare locationi factæ à suo tutore, vel curatore; quia quæ tutor vel curator agit, non agit suo nomine, sed pupilli vel minoris: conceditur tamen minori restitutio in integrum, si notabiliter compererit se læsum; & idem dicendum de Ecclesiis, si læsa inveniatur. *ibid.* num. 7.

Locus sacer.

Vide v. *Immunitas.*

Ludere, Ludus.

Vide v. *Restitutio.*

1. Ludus est contractus, quo ludentes res suas periculo exponunt propter spem acquirendi rem alterius expositam ludo. Ludus generaliter sumptus non est illicitus ex natura sua; fieri tamen potest illicitus, mortaliter supposita rei gravitate, ex his circumstantiis; videlicet ex affectu ad malum, & admisceantur facta aut dicta prava, ut convicia, blasphemia, &c. Item quando intercedunt fraudes contra leges ludi, quando alter dolo, aut vi, aut metu pertrahitur ad ludum, quando intervenit irreverentia contra Deum, quando ludus exercetur cum eo qui non potest pecuniam ludo exponere, vel donare, vel alienare, & ratione periculi alicujus notabilis nocuenti. At ludus non fit illicitus mortaliter (præciso scandalo) ratione intentionis lucrandi, personæ, loci sacri, temporis, &c. *to. 1. de restitutione in particulari, disp. 2. quest. 3. punct. 1. num. 1. 3. & seq.*

2. Ludi histrionum suntne liciti? Sunt liciti, si honestè fiant; secus si turpiter & inhonestè, aut cum repræsentatione turpium exercentur. *ibid.* num. 16.

3. Clerici possuntne ludos larvales facere? Non possunt, dedecet enim personam Ecclesiasticam fictam personam

hoc modo repræsentare, neque excusandi videntur à morte nisi fortè hoc rarò facerent, brevi tempore, & absque scandalo. *Ibid. n. 17.*

4. Petes, an sicut licitus est ludus ex sua natura, ita etiam licita sit sponsio? Licita est ex natura rei, debet tamen æquitas esse spondentium conditio, id est, qui certò se utrum pro quo spondet certo evenisse, vel eventuram esse, peccat, & tenetur ad restitutionem rei per sponsonem acquisitæ, nisi suam intentionem alteri spondenti manifestaverit, qui si post manifestationem velit adhuc spondere & contendere, nulla ei fit injuria; quia volenti & scienti non fit injuria. *Ibid. num. 18.*

5. Qui inter ludendum fraudes vel astutias adhibent, quæ juxta consuetudinem adhiberi solent, (ut si quis videat locum errantem in numerandis signis, vel si inter ludendum agnoscens se lucraturum, invitet socium ad augendam sponsonem, vel objiciat pactionem restantis pecunie, quamvis si mulcet timorem ex oris & vultus mutatione,) excusari possunt à restitutione. Idem dicendum est, quando fraudes adhibentur ex consensu tacito, vel expresso ipsorum ludentium. At non excusantur ii, qui se fingunt minus peritos, ut alios ignaros pertrahant ad ludendum, aut qui moraliter certi sunt se lucraturos ob suam peritiam, aut dexteritatem, longè majorem, aut qui aliquid lucrati sunt in ludo, eo quòd chartas suffurati sunt, vel illas notaverunt, &c. aut qui auctorem factam ab altero collusore acceptarunt, eo quòd ab alio tertio admoniti fuerint, ut eam acceptarent, aut qui alterum in ludo longè inæqualem minis & conviciis traxerunt ad ludendum, & ita attracti perdidit. *ibid. par. 2 nu 2 & seq.*

6. Quæ filiusfamilias acquirit ludendo, acquirit sibi, non patri, potestque ludo acquisita iterum ludo exponere. Si vero filiusfamilias, aut alius non habeat facultatem disponendi de re quam ludo exponit, non potest retinere sibi lucrum quòd ludo acquirit, quia censetur ad se dolus dans causam contractui. Similiter lucrum acquisitum restituendum est collusori perdenti, si alter non habeat aliud quòd traderet perdenti si perdidisset, quia qui nihil potest perdere, nisi potest lucrari, nam alioqui non esset æqualis utriusque ludentis conditio. *Ibid. num. 11 & seq.*

7. Qui ludo lege humana vetito perdidit, non tenetur in conscientia solvere quòd perdidit credita pecunia, siando

do in jure communi Casareo, (nisi fortè juraverit se solutum quod perderet;) imò potest solutum repetere, quoties datur actio ad repetendum, & non cessit, seu non renuntiavit beneficio legis concedentis repetitionem. *ibid punct. 3.*

num. 2. 4. & 5.
 8. Qui aliquid ludo vetito acquisivit, non tenetur ad illius restitutionem ante judicis sententiam, modò non impederit judicem per viam vel fraudem, ne condemnaretur ad restitutionem acquiritorum, & modò contractus non sit injustus. *ibid. num. 8.*

A D D I T I O.

Ludere ludo prohibito, non est peccatum, si fiat moderate causa recreationis, aut alia honesta, cessat enim ratio legis. *De ludo*) Alcocer Angles *in 4 Castr. de restit.* Gartz. *de contract. c. 42. 43.* Tol. *l. 5. c. 27.* Lopez. *de contract. l. 2 l. 21. p. 2. c. 31 & Mol. ad. 510* Abul. *in c. materia q. 52.* vid. Mol. *d. 521.*

Ludum funambulorum quidam illicitum dicunt, ob periculum mortis; alii licitum, si adeo periti, ut periculum timendum non sit, vid. P. N. *l. 2. c. 3. n. 83 Ob periculum*) Sylv. *verb. art. q. 8. Alii*) Nav. *c. 15. num. 8.* Tol. *l. 5. num. 13.*

Ludum agitationis taurorum licere, non obstante prohibitione Pii V. Nav. putat *c. 15. n. 21.* si sic fiat, ut non sit probabile periculum, quia cessat ratio legis. Ab ea quidem prohibitione Gregor. XIII. censuras abstulit, politas contra permittentes & congregantes. Lopez. *l. c. cap. 32. Ab ea*) P. N. *l. c. nu 330* Ludere aleis causa lucris magni, etiam laicis esse mortale Sylv. putat, at Nav. solis Clericis. iisque etiam si ludo exponant bona matrimonialia, vid. Sot. *l. 4. quest. 5. art. 2.* Lopez. *l. c. cap. 31.* At Nav. *c. 20. num. 9.* vid. Mol. *d. 521.*

Qui valde excedit peritia ludendi, tenetur restituere id nescienti; secus est, si uterque de altero ignorans, se periculo commisisset. Alcocer. Angl. *l. c.* vid. Lopez. *c. 35.* D. Thom. *22. q. 32. art. 7.* Mol. *d. 516.*

Quæres: an liceat ludere aleis, vel chartis, pro recreatione animi? Resp. licere, quando abest periculum jurandi, & jacturæ magnæ pecuniarum: tum autem maximè licet, si prorsus nihil luditur, & omne scandalum abest.

LUXURIA

Vide v. Decalogus, Sacrilegium.

Fornicatio est ex genere suo peccatum, gravius furto, incestus autem gravius adulterio.

Incestus dicitur cum cognatis, etiam spiritualibus, per baptismum, aut confirmationem, & affinis. Cognatos vero intellige usque ad quartum gradum; affines autem nisi sit affinitas ex copula non conjugali, quæ solum extenditur usque ad secundum. Cum religionem verò professis, aut ordinatis in sacris, aut loco sacro, potius est sacrilegium, etsi quidam incestum putant: cum filia autem confessionis, etsi est peccatum dignum depositione, & carcere, non est tamen cum ea propriè cognatione spirituali, dicitur verò incestus per quamdam similitudinem. vid. 30. q. 1. omnis, & c. non debet. Val. l. 4. d. 6. p. 3.

Stuprum dicitur, si femina virgo sit, non si vir. Cajet. in 2. 2. q. 154. art. 6. Tol. l. 5. c. 1.

Sodomia est, cum duo ejusdem sexus commiscantur, etiam feminae, vel cum femina vir præposterè. Quidam verò putant, variari speciem, si fiat cum cognato, aut affine, aut cum habente votum castitatis, aut cum conjugata, aut cum virgine, aut viri cum femina, quæ duo postrema Emm. Saa non facile admittenda putat. Cum dua etiam femina. D. Thom. 2. 2. q. 154. art. 11. in corp. Syl. luxuria n. 1. Val. l. c. col. 1679. Fum. sodomia.

Dicit autem Covar. l. c. ex Alcia. si femina more viri feminam subigat, non punitur ordinaria sodomia pœna; Nav. l. 1. c. 1. de judi. sodomiam viri cum uxore paulò minorem vocat, quàm cum alia persona in foro exteriori. Fum. verò loc. cit. cum femina non esse sodomiticum crimen ait, licet contra naturam.

Quidam, Concubitus contra naturam cum uxorata, virgine, moniali, rapta, consanguinea, aggravat speciem, & variat. Cajet. 2. 2. q. 154. art. 12. ad prim.

Pollutio involuntaria non est peccatum, nec oportet relinquere opus honestum, unde sequitur contra intentionem, nisi sit periculum consentiendi.

Pollutio in semi-perfecto, non est mortalis, quia non ple-

plenum, seu integrum iudicium. *Sot. 4. d. 12. q. 1. art. 7. col. 3.*
Tol. l. c. num. 3. cap. 13.

Conceptam in somnis pollutionem non tenetur evigilans reprimere, sufficit enim non placere. *Sot. loc. cit.*

Optare, ut accidat in somnis pollutio, ad mitigationem libidinis, aut ob aliam honestam causam, mortale non est: modo non detur ei causa; nec ob eandem causam de præterita gaudere, nec comedere illa, unde creditur secutura, modo non intendatur. *Fum pollutio, num 4. Navar. l. c. D. Ant. 2. p. tit. 60. Tol. l. s. contra Sot. l. c. col. 6. Nec.) Syl. l. c. Navar. l. c. Tol. n 8. sed Val. l. c. col. pen. contra Navar. licere ait, ob sanitatem gaudere, non autem ob pollutionem.*

Procurare pollutionem numquam licet ob bonam valetudinem, licet hanc ex illa optare, *Tol. l. c. num. 4. Navar. vers. iuxta.*

Delectatio de peccato mortali, quæ dicitur morosa, mortale peccatum est, & ejusdem cum peccato operis speciei. *vid. Thom. 1. 2. q. 74. art. 8. Syl. verb. delect. q. 1. Non licet autem delectari carnaliter cogitando de copula licita præterita, vel futura, ita ut insurgat sensualis concupiscentiæ motus, & delectatio sit de motu præsentis occasionata ex cogitatione præteriti, vel futuri. Syl. ibi q. 3. Delectatio.) D. Tho. 1. 2. q. 74. art. 4. Navar. c. 11. n. 12. Syl. Cajet. vers. Fum. ver. cogitatio. n. 3. Lop. p. 1. c. 40. sol. 3. ex communi, si quatuor concurrant vid. Jo. B. Cor. q. 50.*

M.

Maleficium.

Vide v. *Superstitio, Divinatio, Observatio vana.*

1. **M**aleficium est ars nocendi aliis ope & potestate dæmonis, qui per peccatum non amisit scientiam naturalem, sed adhuc maxima pollet scientia & cognitione, quam comitatur potentia. Magia naturalis, seu mathematica non est superstitiosa, nec malefica, benè tamen diabolica, & idcirco est illicita: propterea non est licitum maleficos, etiam alias paratos, adhibere ad maleficium faciendum pro re gravi & bono publico, aut causa curiositatis, &c. neque licitum est quoque petere, ut maleficus, aut alius uno maleficio dissol-